

ВАРТІСТЬ ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю у найближчому майбутньому зазнають суттєвих принципових змін. Це пояснюється цивілізаційними зрушеннями в сучасному суспільстві, яке багато хто називає постіндустріальним, а то й пост-економічним.

Справа полягає у трансформації суспільного мотиву, відокремленні економічних стимулів суспільної активності від усіх інших, що супроводжується збільшенням частки нематеріального виробництва, зміною структури зайнятості з переважанням у ній сфери послуг, а саме тих галузей діяльності, які безпосередньо слугують розвитку здібностей і можливостей людини, а саме: освіти, науки, культури, медицини, соціального захисту тощо.

Якщо в умовах домінування матеріального виробництва та економічних стимулів людської діяльності визначальну роль відігравав традиційний матеріальний капітал, який дав назву цілій формації (капіталізм), то в умовах нового сучасного світу, відбувається дематеріалізація виробництва та застосовуваних ресурсів. Це пояснюється новими основоположними принципами економічного та суспільного розвитку, в основі яких лежить використання інформації та здібностей людини, як визначального фактору виробництва та суспільного життя [5, с. 281].

Інформація і знання як фактори виробництва, що реалізують і примножують людський розумовий потенціал, втілюється у поняттях „інтелектуальна власність”, „людський та інтелектуальний капітал”, „соціальний капітал”, які здебільшого є нематеріальними. Якщо низка категорій і понять виражає наявність матеріальних і нематеріальних відносин (продуктивні сили включають в себе і матеріальні, і нематеріальні фактори виробництва, виробничі відносини мають місце у матеріальному і нематеріальному виробництві, товари можуть бути матеріальними, послуги – нематеріальними), то ці поняття, особливо людський капітал, соціальний капітал – нематеріальні [1, с. 169].

Проблеми вимірювання вартості виробництва виходять на передній план, оскільки інформація, винаходи, твори мистецтв тощо унеможливають формування єдиної системи цінностей, яка б формувала стійку систему оцінки витрат виробництва. Продукти праці, що відбивають талант майстрів, що їх створили, існують в однині [4, с. 85-86]. Твори мистецтва є унікальними та неповторними, тому масове серійне виробництво таких речей є неможливим. Таке твердження є справедливим якщо ми говоримо про створення нових товарів естетичного та розумового споживання, а не про їх копіювання чи тиражування.

Цінність фундаментальних досліджень не підлягає вартісній оцінці [4, с. 224]. Такі відкриття та винаходи можуть бути оцінені набагато пізніше, ніж вони будуть впроваджені у виробництво, справжнє розуміння їх ціни для суспільства

може бути усвідомлене протягом століть; також воно може змінюватись з позитивного на негативне.

І, нарешті, в процесі становлення інформаційного постіндустріального суспільства вартість як економічна категорія послаблюється. Для суспільства стають важливими не витрати виробництва, тобто вартість продукції, а її корисність, якість, тобто здатність задовольняти суспільні потреби. Вартість була ключовою категорією в умовах обмежених ресурсів, потужним фактором їх ефективного використання. В умовах становлення інформації і знань як головного виробничого ресурсу, який долає обмеженість і є за своєю природою необмеженим, на перший план виходить корисність речі чи послуги [1, с. 51]. Для цього в економічній теорії застосовується одиниця виміру „утиль”, яка має виключно суб’єктивний характер, бо корисність кожного товару для кожної людини в різні моменти часу є різною.

За умов панування матеріального виробництва Марксом було введено поняття „суспільно необхідні витрати праці”, і якщо індивідуальні витрати конкретного підприємства були (є) меншими за них – це давало можливість отримувати прибуток. Визначення „суспільно необхідного рівня задоволення від товару” є неможливим через те, що вже було зазначено вище.

Це стосується попиту, але чи зникне при цьому проблема вимірювання вартості та витрат виробництва? Однозначно – ні, до того часу, поки існуватимуть підприємства та суб’єкти підприємницької діяльності. Відтак, в умовах домінування ринку в системі суспільного господарського механізму, особливо гостро постає проблема вимірювання витрат виробництва в структурі нової економіки.

Утвердження інформації і знань як нового фактора виробництва зумовило те, що інтелектуалізація праці і зростання її творчого характеру стали поширеним явищем, важливою рисою нової економіки. Проте, інтелектуалізація праці і зростання її творчого характеру – процеси взаємопов’язані, але не тотожні. Відомо, що є роботи, які виконують люди з вищою освітою, хоч це – рутинні процеси, наприклад, облік, де немає творчості. І навпаки, з нашої практики відомо, що були робітники, які не мали вищої освіти, але удосконалювали техніку і технологію виробництва, впроваджуючи раціоналізаторські пропозиції та винаходи [2, с. 4]. Відтак, враховуючи те, що в умовах нової економіки межа між творчої та інтелектуаломісткою працею стирається, сподівання на розв’язання цієї проблеми лягають на кваліфікованих фахівців саме у справі обліку та контролю господарської діяльності.

Особливо істотні зміни відбуваються у людині та її праці в умовах переходу від індустріальної до постіндустріальної економіки. Віками, навіть тисячоліттями людина була „економічною”, засобом виробництва, головними були продуктивні якості людини, її здатність до праці. Саме вони визначали значення людини, її місце і роль у виробництві, зумовлювали відображення цих якостей людини у специфічних категоріях: товар „робоча сила”, вартість товару „робоча сила”,

трудоий потенціал країни чи регіону, відтворення робочої сили тощо [3, с. 186]. При цьому визначальну роль у процесі ціноутворення відігравав аспект пропозиції, тобто врахування витрат виробництва. В умовах постіндустріальної системи господарювання багато вчених наполягають на необхідності формування ціни виключно на основі фактору попиту, тобто ступеня задоволення від товару.

Залишається відкритим ще одне питання, яке необхідно поставити перед прихильниками дуалістичної концепції (взаємодії попиту і пропозиції). Якщо ціна будується на основі обліку не лише витрат праці, а й якісної характеристики товару (корисного ефекту), то як, відмежовуючись від цих протилежних начал, пояснити загальний механізм ціноутворення? Якщо якість зростає, а витрати падають, то як буде змінюватись ціна: зростати, падати чи залишатись незмінною [4, с. 84]?

Становлення нового інформаційного технологічного способу виробництва, інформації і знань як нового виробничого ресурсу, який, будучи формою реалізації та примноження розумового потенціалу людини, визначає утвердження інноваційного типу розвитку, інтелектуалізацію виробництва та праці. Нова техніка і технологія змінюють характер праці, поряд з продуктивними якостями зумовлюють дедалі ширший розвиток і використання інтелектуальних, соціальних і духовних якостей людини. Для успішного розвитку економіки необхідно не просто удосконалення продуктивних якостей людини, але й зростання інтелектуального, соціального і духовно-культурного рівня людини, перехід людського чинника на якісно новий ступінь, адекватний новому етапу соціально-економічного прогресу [3, с. 186].

Отже, актуальною проблемою економіки сьогодення є вимірювання витрат виробництва в нових суспільно-цивілізаційних умовах. Для формування нової бази обліку витрат, треба остаточно відмовитись від теоретико-методологічної бази діалектичного матеріалізму і безповоротно перейти до діалектичної філософії, що поєднує в собі матеріальні та нематеріальні чинники: зміст і форму, сутність і явище, принцип „заперечення заперечення”. Абсолютно зрозуміло, що раціональні числа та існуючі математичні моделі для цього є непридатними.

Література:

1. Чухно А. А. Економічна теорія : [у 2-х т.] / А. А. Чухно. – К. : ДННУ АФУ, 2010. – ISBN 978-966-2380-05-7. – Т. 1. – 512 с. – ISBN 978-966-2380-06-4.
2. Чухно А. Іституціоналізм : теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 4–12.
3. Яковенко Р. В. Людський капітал та людський потенціал / Роман Яковенко // Наук. праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки. – Кіровоград : КНТУ. – 2013. – Вип. 24. – С. 186–193.
4. Политическая экономия : проблемы, воззрения и их отражение в социально-экономической политике. Вып. 1 : Общие начала экономической

теории / Под ред. П. Г. Олдака. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1989. – 240 с.

5. Яковенко Р. В. Вимірювання результатів економічної діяльності в умовах сучасних цивілізаційних зрушень / Р. В. Яковенко // Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 р. – Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2016. – С. 281–283.

К.е.н., доцент Яковенко Р. В.
*Центральноукраїнський національний
технічний університет*